

O‘ZBEK GURUHLARIDA INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA
O‘QITISHDA MADANIY ASPEKTDAN FOYDALANISHGA OID ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR VA METODLAR TAVSIFI

Muminova Nasiba Solijon qizi

TAFU o‘qituvchisi

Amirjanova Komola Zafar qizi

TAFU PP-kurs

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o‘qitish metodikasi va talabalarga ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniy aspektlardan foydalanish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: til, metod, aspekt, metodika, madaniyat va ma’rifat, ta’lim.

Dunyo tajribasida ham til o‘qitish mashg‘ulotlari turli zamonaviy metodlar asosida olib borishga o‘tildi. Chet tili o‘qitish metodikasini takomillashtirish eng muhimi, mashg‘ulotlarda nutqiy kompetensiya shakllantirish masalalari dolzarb bo‘lib bormoqda. Til millat va davlat muayyan jamiyat tamaddunining asosi, poydevori, ko‘zgusi va ozuqa manbasi hisoblanadi. Davlatning taraqqiyoti ortida farovon jamiyat turgani kabi, millatning ortida til va madaniyat mushtarakligi mujassamlashadi. Xalq millat sifatida shakllansa, qadriyat, madaniyat va ma’naviyat va, eng asosiysi, maqsad yo‘lida birlasha olsa, davlat rivojlanadi, jamiyat taraqqiy etadi. Jahonda globallashuv jarayoni tezlashayotgan bir paytda global o‘zgarishlar ta’limga ham o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda. Bugungi kunga kelib tillarni o‘qitishga doir turli yangicha yondashular o‘quv jarayoniga tatbiq etilmoqda, tilning barcha sathlarini o‘qitish bo‘yicha interfaol usullar amaliyotda keng qo‘llanmoqda. Ingliz, fransuz, nemis va boshqa rivojlangan xorijiy tillarni o‘qitishga doir ilmiy adabiyotlarda muloqot, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi va ta’lim jarayonida turli mashqlardan unumli foydalaniladi. Dunyo tajribasida nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish bilan birga o‘quvchini izlanishga undovchi o‘quv topshiriqlari ham mavjud bo‘lib, bir bo‘lim yoki bir mavzu bilan tugab qolmaydi. Mashg‘ulotlarda foydalaniladigan yangi-yangi metodlar o‘quvchida turli muloqot ko‘nikmalarining osongina shakllanishiga olib keladi.

Dunyoda tillarni o‘qitishda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish dars jarayonida lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishga, buning oqibatida nutqiy kompetensiyalarning hosil bo‘lishiga olib keladi. Shu o‘rinda chet tilini o‘qitishda nutqiy malaka hosil qilishdan tashqari mustaqil ishlash, mavjud muammoli vaziyatni bartaraf qilish an’anaviy ta’limdan ma’lum ma’noda farq qilishini, ularni bir chiziqda tasavvur qilib bo‘lmasligini ta’kidlash lozim. Shunga qaramay, ingliz tilini o‘rganish bo‘yicha belgilangan malaka darajalarini o‘zbek tiliga ham tatbiq qilish zarurati ortib bormoqda. Ona tilidan farqli ravishda talabalarda chet tilidan asosiy nutqiy ko‘nikmalar shakllantiriladi, mavjud bo‘lgan ko‘nikmalar rivojlantiriladi. Ayniqsa, o‘quvchilar chet tilida matn yoki suhbatni

tinglab tushunish, o'qiy olish, gapira olish va yoza olish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Chet tilini o'rganishga qo'yilgan mazkur talablar asosida tinglash, gapirish, o'qish va yozish malakalaridan tashqari muammoli vaziyatni yechimini topish ko'nikmasi ham shakllanadi.

Respublikamizda ham chet tili o'qitish kompetentsiyaviy yondashuvga asoslanmoqda, tayanch kompetentsiyalar negizida har bir fanga doir alohida kompetentsiyalar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy qilindi. Chet til faniga doir nutqiy va lingvistik kompetentsiyalar tanlandi, tilning barcha sathlarni o'qitish shu mezonlarga asoslanmoqda. Talabalarning chet tilidan egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini xalqaro baholash tizimlariga moslash, shu talablar asosida o'qitish yo'lga qo'yilmoqda. Zero, “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”, deya takidlanishi rus tili ta'limi oldiga mamlakatimiz yoshlarini o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda erkin hamda savodli bayon qila oladigan mustaqil fikr sohiblari etib tarbiyalashdek dolzarb vazifalarni qo'yadi. Umumiy o'rta ta'limda chet tili o'qitish orqali o'quvchilarda nutqiy hamda lingvistik kompetentsiyalarni, xususan, muloqot ko'nikmasini to'la shakllantirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish, so'z boyligining oshishiga zamin yaratish va mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun nutqiy kompetentsiyani rivojlantirishga doir o'quv materiallarining metodik ta'minotini takomillashtirish zarurati mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda qabul qilingan «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1875-sonli qarori chet tillarini o'zlashtirishning tubdan yangi yo'nalishlarini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 13 maydagi “Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetini tashkil etish to'g'risida”gi PF-4797-son Farmoni, 2017 yil 16 fevraldagi “Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limni yanada takomillashtirish to'g'risida”gi PF-4958-son Farmoni, 2017 yil 20 apreldagi “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-2909-son qarori, Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 24 iyuldagi “Samarqand davlat universiteti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 571-son Qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 21 oktyabr kuni nihoyatda muhim bo'lgan “O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5850-son farmoni ijrosini ta'minlash, 2020 yil 19 mayda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi ta'lim to'g'risidagi Qonuni ijrosini ta'minlash, mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu maqola muayyan darajada xizmat qiladi.

Respublika miqyosida oliy ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda yangi texnologiyada o'qitish orqali chet tili ta'limi sifatini oshirish muammolariga oid ilmiy ishlarda, jumladan, A.Abduqodirov, L.Golish, R.Djurayev, R.Ishmuxamedovlar tomonidan zamonaviy texnologiyalarga alohida ta'rif berilgan, J.Jalolov, N.Muslimov, M.Usmonboyeva va boshqalar tomonidan pedagogik texnologiyalar

bo'yicha egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotda qo'llash masalalari o'rganilgan, N.Azizxodjayeva, N.Saydaxmedov, A.Xodjaniazova va boshqalarning ishlarida pedagogik mahoratni namoyon etish usullari batafsil tadqiq etilgan. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDX) mamlakatlari olimlaridan K.Ангеловский, V.Bespalko, T.Vasilyeva, V.Monaxov, Z.Slasyonin, B.Shadrikov kabi olimlar tomonidan o'qitishning zamonaviy usullari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xorijlik olimlardan Dj. Дьуй, X. Keyrns, Sossyur de F, H.D.Brown, Gardner, R.C and Lambert, Domyei Zolton, J.Hammond, P.Mehisto, D. Marsh, M. J Frigols kabi olimlar tomonidan ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish, muammoli ta'lim masalalari atroflicha o'rganilgan. Respublikamizda ham xorijiy tilni o'rgatish va ularning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish bo'yicha turli yondashuv asosidagi darsliklar, o'quv qo'llanmalari va bir qancha audio-vizual materiallar mavjud. Jahon til ta'limida biror bir tilni xorijiy til sifatida o'rgatilishi va bu jarayonda madaniyatga oid bilim va ko'nikmalarni integratsiya qilish masalasi atroflicha tadqiq etilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Bu tadqiqotlarning aksariyati ingliz, nemis, ispan va turk tillarining xorijiy til sifatida o'rgatilishi bilan bog'liq masalalarga to'g'ri keladi. Bu esa nazariy jihatdan ularning tadqiqot natijalariga murojaat qilishimiz mumkinligini, lozim topilgan o'rinlarini o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitish jarayoniga ham tatbiq etishimiz mumkinligini anglatadi. Tadqiqot mavzusi yo'nalishida jahon xorijiy til tajribasida W.P.Allen, B.Tomalin, U.Turk, R.Valette, J.Valdes, W.W.Allen, S.Bassnet, R.Bolt, N.Brooks, M.Bryam, C.Morgan, K.Chastain, M.Kortazzi, L.Jin, P.Cullen, R.Williams, Y.Zhao va boshqalar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ularning darslik, qo'llanma, maqola hamda dissertatsiyalarida umumiy nazariy va ilmiy asoslar bayon etilgan. Shuningdek, tadqiqotda ikkinchi va xorijiy til ta'limi uchun qabul qilingan qolip butun yevropa tillarida til o'qitish trektoriyasini belgilab bergan CEFR (Common European Framework of referance for languages: Learning, teaching, assessment. (CEFR) 2001.) mezonlaridan ham atroflicha foydalanilgan. Ikkinchi va xorijiy til ta'limida boshqa tan olingan konseptual qoliplarning mavjud emasligi, Osiyo til ta'limi, xususan, turk tili ta'limida ham aynan shu qoliplardan foydalanilganligi sezilib turadi. Mavzuga aloqador mavjud manbalar sifatida quyidagilarini keltirish mumkin: Ziyaxanova D.A., Yuldashev, Sh.I, Adilova S.A. O'zbek tilini o'rganamiz (1-2- qism)¹¹, X.Abdurahmonov., E.Shodmonov., A Rafiyev O'zbek tili¹², R.Rasulov, A.Mirazizov. O'zbek tili¹³, S.Muhiddinova, Z.I.Salisheva, X.S.Po'latova. O'zbek tili¹⁴, Kurtulush O'ztopchu, O'zbek tili¹⁵, Usbekisch Wort f r Wort¹⁶. Xayrulla Ismatullayev, Larry. Uzbek¹⁷, Michael Korotkow. Andree F Sjober, Abduroziq

¹¹ Зияханова Д.А. Ўзбек тилини ўрганамиз.1- қисм, Тошкент, Ўқитувчи,1998.

¹² Х. Абдурахмонов, Э. Шодмонов, А Рафиев. Ўзбек тили. Тўлдирилган ва қайта ишланган иккинчи наشري. Тошкент. Ўқитувчи.1995.

¹³ Р. Расулов, А Миразизов. Ўзбек тили. Тошкент, Алоқачи, 2005.

¹⁴ Х. С. Муҳиддинова, З. И. Салишева, Х. С. Пулатова. Тошкент, Ўқитувчи, 2006

¹⁵ Куртулуш Ўзтопчу. Америка Қўшма Штатлари. Калифорния университети 1994 йил.

¹⁶ Michael Orotko . Usbekisch ort f r ort. 2010. .

¹⁷ Исматуллаев Х., Larry Clark. Uzbek. Washington. 1992.

Rafiyev, Tunjay O‘zturk, Dildora Nuriddinova, chet elliklar uchun O‘zbek tili¹⁸, Nigora Azimova “Uzbek Elementary textbook”¹⁹, Dildora Tosheva, Bukhara²⁰, Zumrad Ahmedova, Uzbek language va boshqalar²¹. Shuningdek, xorijiy tilni o‘qitishda amalda foydalanilayotgan darsliklar orasida Nigora Azimovaning “Uzbek Elementary textbook”, Dildora Toshevaning “Bukhara”, G.Ergasheva rahbarligi ostida MOTUL jamoasining “O‘zbekona” darsliklari ham o‘zbek tilini xorijiy til sifatida o‘qitish jarayonida madaniy aspektdan foydalanishga oid ba’zi metod va yondashuvlar hamda ular asosida ishlab chiqilgan metodik ta’minot, misol va topshiriqlar masalasida alohida ahamiyatga ega. Biroq oily ta’lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniyat va pragmatik aspektdan foydalanish orqali talabalarning muloqot ko‘nikmalarini takomillashtirish, nutqiy kompetentsiyani rivojlantirish va uni takomillashtirish mazmuni, tuzilmasi, komponentlari, mezonlari, ko‘rsatkichlari, pedogogik jarayon modeli va didaktik va metodik asoslari maxsus tadqiq etilmagan. Bu esa, ta’lim tizimida chet tili mashg‘ulotlarida muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish ko‘nikmasini hosil qilish metodikasini yaratishni taqozo etdi. Ta’lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniyat va pragmatik aspektdan foydalanish orqali Talabalarning muloqot ko‘nikmalarini takomillashtirish, nutqiy kompetentsiyani rivojlantirish va uni takomillashtirishdan iborat. Ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniyatlararo muloqotni ta’minlashga hamda o‘rganuvchilarning madaniyatga oid bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi ilmiy-metodik tamoyillarni aniqlashtirish, yondashuv va metodlarni tavsiflash, vazifalari oliy ta’lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniyat va pragmatik aspektdan foydalanish orqali talabalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishning mavjud holatini tahlil qilish; oliy ta’lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda turli zamonaviy o‘qitish metodlari orqali talabalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bog‘liq muammolarning sabablarini aniqlash va yechimlarini topishga harakat qilish; oliy ta’lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniyat va pragmatik aspektdan foydalanish orqali talabalarning nutqiy malakalarni rivojlantirish, talabalarda gapirish, tinglab tushunish, o‘qish va yozish kabi nutqiy ko‘nikmalar bilan bir qatorda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatga o‘z yechimini taklif qilishni o‘rgatish; umumiy, usul, vositalarini ishlab chiqishni takomillashtirish; oliy ta’lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda madaniyat va pragmatik aspektdan foydalanish orqali talabalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishning mavjud holatini

¹⁸ Abduroziq Rafiyev, Tunjay O‘zturk, Dildora Nuriddinova, chet elliklar uchun O‘zbek tili. Darslik

¹⁹ Азимова Н., Uzbek, Elementary textbook, Georgeto n. 2010.

²⁰ Тошева Д. ва бошқалар, Bukhara. Бухоро. 2020.

²¹ Мирджалолова Л.Р. Ўзбек тили машгулотларида болаларни савол-жавобга ўргатишнинг назарий-методик асослари (таълим-тарбия рус тилида олиб бориладиган болалар боғчалари мисолида): Пед.фан.номз. ...дис.автореф. – Тошкент, 2002. – 22 б.; Кадырова Ф.Р. Лингводидактические основы обучения детей дошкольного возраста второму языку (на материале русского и узбекского языков): Дис.докт.пед.наук. – Тошкент, 2006. – 360 с.; Умарова Ф.З. Таълим рус тилида олиб бориладиган мактабларнинг ўзбек тили дарсларида кўмакчи феълли бирикувлардан фойдаланишни ўргатиш: Пед.фан.номз. ...дис. автореф. – Тошкент, 2000. – 25 б.; Мухамеджанова Г.З. Дардан ташқари машгулотларда русийзабон ўқувчиларнинг ўзбекча нутқини ўстириш методикаси (5-9 синфлар мисолида): Пед.фан.номз. ...дис. – Навоий, 2003.– 162 б.;

tahlil qilish; ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishga madaniyatning o'rnini belgilashga xizmat qiluvchi ilmiy-nazariy va metodik adabiyotlarni tahlil qilish; ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda madaniy bilim va ko'nikmalarning til o'qitishga aloqador qamrovini va chegaralarini belgilash; ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda madaniy syllibusni shakllantirish me'zonlarini ishlab chiqish; ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda foydalaniladigan yondashuvlar va metodlarni tavsiflash; talabalarga ingliz tilini o'qitish va madaniyatni o'rgatishga oid metodik ta'minotni shakllantirish yuzasidan taklif va tavsiyalarni ishlab chiqish; ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda madaniy bilim va ko'nikmalarni uzatish uchun onlayn va offlayn madaniy sayohat darslarini tashkil etish mexanizmlarini ishlab chiqish; ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda madaniy aspektni integratsiya qilishga oid metodik ta'minot yaratish mezonlarini aniqlashtirish. Oliy ta'lim tizimida ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda madaniyat va pragmatik aspektidan foydalanish metodikasini takomillashtirish orqali qanday metod, usul va texnologiyalardan foydalanish muhimligini aniqlash; ishlab chiqilgan metodik ta'minot va tavsiyalarni tajribada sinab ko'rish va olingan natijalarni statistik tahlilga tortish. Oliy ta'lim tizimida chet tilini o'qitishda turli zamonaviy o'qitish metodlari orqali talabalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bog'liq muammolarning sabablari aniqlandi va yechimlari topib asoslandi; oliy ta'lim tizimida chet tilini o'qitishda madaniyat va pragmatik metodi orqali talabalarning nutqiy malakalarni rivojlantirish, talabalarda gapirish, tinglab tushunish, o'qish va yozish kabi nutqiy ko'nikmalar bilan bir qatorda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatga o'z yechimini taklif qilishga o'rgatish mashg'klot samaradorligini oshirishi aniqlandi;

Oliy ta'lim tizimida chet tilini o'qitishda turli zamonaviy o'qitish metodlari orqali talabalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishning mavjud holatini tahlil qilishda foydalanish mumkin, oliy ta'lim tizimida chet tilini o'qitishda turli zamonaviy o'qitish metodlari orqali talabalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishning bilan bog'liq muammolarning sabablarini aniqlash va yechimlarini topishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.M.E.Axmedova Pedagogika Darslik.T.Tibbiyot nashriyoti matbaa MCHJ 2022. 208 bet.
- 2.M.E.Axmedova., U.A.Tashkenbayeva, E.Sh.Suyunova Umumiy pedagogika. Darslik.T.Tibbiyot nashriyoti matbaa MCHJ 2022. 328 bet.
3. Кадырова F.R. Lingvodidakticheskie osnovy obucheniya detey doshkolnogo vozrasta vtoromu yazыku (na materiale russkogo i uzbekskogo yazыkov): Dis.dokt.ped.nauk. – Toshkent, 2006. – 360 s.;
- 4.Umarova F.Z. Ta'lim rus tilida olib boriladigan maktablarning o'zbek tili darslarida ko'makchi fe'lli birikuvlardan foydalanishni o'rgatish: Ped.fan.nomz. ...dis. avtoref. – Toshkent, 2000. – 25 b.;

5. Muxamedjanova G.Z. Darsdan tashqari mashg'ulotlarda rusiyzabon o'quvchilarning o'zbekcha nutqini o'stirish metodikasi (5-9 sinflar misolida): Ped.fan.nomz. ...dis. – Navoiy, 2003. – 162 b.;

6. Akhmedova M.E. Foreign experience in the transition to a credit-module system // Principles of development of linguistic-speech competence of students in independent education // Current Research Journal of Philological Sciences (2767-3758). №3(01). - R. 46-57 (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 6,925

7. Akhmedova M.E. Research and application of textbooks in tutorials and manuals of higher education // Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. - Hindiston, 2022. – P. 165- 172. Vol. 12, Issue 01. (13.00.00; №20). (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 8,037

8. Akhmedova M.E. Improvement of didactic, pragmatic methods of independent study tasks in philological education in the credit-module system // Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. - Hindiston, 2022. – P. 86-90 Vol. 12, Issue 02. (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 8,625

9. Akhmedova M.E. Improvement of pedagogical - pragmatic processes of independent study // Tasks in philological higher education European journal of Humanities & Educational Advancements pages Vol. 3 No. 04, April 2022, Spain, - P. 279-281. (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 7,223

10. Axmedova M.E. Features of module-credit, methods of question use and competence in creation of independent educational tasks / New York 2022. 28 iyun. Pages 217-221. Conference.

